

Een engel in Rome

*Een engel
in Rome*

AMY HARMON

Vertaald door Els van Enkevort

Uitgeverij Mozaïek, Utrecht

*Voor de echte rabbijn Nathan Cassuto –
Ik heb er geen woorden voor, alleen maar diep ontzag*

ISBN 978 90 239 5073 8 (boek)

ISBN 978 90 239 5074 5 (e-book)

NUR 342

Vertaling: Els van Enckevort

Ontwerp omslag: b'IJ Barbara

Omslagbeeld: Clayton Bastiani / Trevillion Images

Lay-out en dtp binnenwerk: Gewoon Geertje

Oorspronkelijk verschenen bij Lake Union Publishing, Seattle, VS,
onderdeel van Amazon Publishers, onder de titel *From Sand and Ash*.

Oorspronkelijke uitgave © 2016 Amy Harmon

Nederlandstalige uitgave © 2017 Uitgeverij Mozaïek, Utrecht

www.uitgeverijmozaiek.nl

Alle rechten voorbehouden

Proloog

24 maart 1944

Angelo moest een hele tijd in het vochtige gras in de berm langs de weg hebben gelegen en omdat de nacht kil was en zijn soutane dun, werd hij huiverend wakker. Hij kreunde. Een scherpe pijscheut in zijn rechterzij maakte hem klaarwakker. Het was donker en zijn mond voelde zo droog aan dat hij de dauw van het gras likte. Hij moest in beweging komen om warm te worden en water te vinden. Hij moest in beweging komen om Eva te zoeken.

Moeizaam slaagde hij erin overeind te komen en een paar stappen te zetten. Iedere ademtocht brandde als vuur in zijn keel en hij wist bijna zeker dat hij een paar gebroken ribben had. Maar hij hield zichzelf voor dat lopen minder pijn deed dan liggen. De duisternis en zijn pijnlijke been maakten van iedere stap een hachelijke onderneming. Gelukkig vond hij een ritme dat de pijn draaglijk maakte en hij strompelde verder langs de Via Ardeatina naar Rome. Althans, hij hoopte dat hij naar Rome liep. Met zijn rechteroog zag hij zo goed als niets, zijn linkeroog zat helemaal dicht en zijn neus was gebroken. Dat was niet erg, zijn neus was toch al nooit de mooiste geweest. Aan zijn rechterhand miste hij drie vingernagels en zijn linkerpink was gebroken. Hij struikelde en viel op zijn vreemd verbogen pink. De pijn deed hem kokhalzen. Hij zag sterretjes en moest zijn uiterste best doen om niet flauw te vallen. Hij smeekte de Madonna hem bij te staan. Toen krabbelde hij voorzichtig overeind en strompelde verder.

Het kon niet zo ver zijn naar de Santa Cecilia in Trastevere – hooguit een kilometer of acht. In dit tempo zou het hem uren kosten om er te komen en hij had geen idee van de tijd. De duisternis deerde hem niet, die maakte hem onzichtbaar. Hij werd verondersteld dood te zijn en het zou veiliger voor hem zijn als men dat bleef geloven. Hij durfde er niet aan te denken hoe hij eruitzag – zijn haar onder het bloed en stof, zijn soutane stijf van het geronnen bloed en stinkend naar zweet en dood. Hij droeg hem al drie dagen en hij zag er waarschijnlijk meer uit als een boodschapper van de hel dan als een lid van Gods leger.

Hij wist dat er langs deze weg nog een kerk stond – langs iedere weg naar Rome stonden minstens vijf kerken. Hij probeerde op de naam van de pastoor te komen, maar het lukte hem niet. Dichtbij moesten ook een klooster staan en een school, waar hij ooit vluchtelingen had ondergebracht. Kinderen. Joden. Maar de weg was leeg. Hij had geen levende ziel meer gezien vanaf het moment waarop de legertrucks met Duitse soldaten, leeggeschoten wapens en lege flessen cognac brommend bij de oude steengroeve en de catacomben waren weggereden. Die lagen nu vol nieuwe doden. De oude geesten hadden niet langer het alleenrecht op de Ardea-tijnse grotten.

Het kostte hem een pijnlijke eeuwigheid om bij de kerk te komen, maar toen hij de fontein zag, kreeg hij nieuwe energie. Hij boog diep voorover tot zijn gezicht het water raakte en hij snakte naar adem toen hij een slok nam en zich verslikte. Het water was brak en hij zou er hoogstwaarschijnlijk ziek van worden, maar hij had nog nooit iets heerlijkers geproefd. Hij dronk tot hij verzadigd was en probeerde het niet uit te schreeuwen van de pijn toen zijn ontnagelde vingertoppen het ijskoude water raakten. Hij waste zo goed en zo kwaad als het ging het bloed en het vuil uit zijn haren en van zijn lichaam. Ook al lukte het hem misschien niet voor zonsopgang zijn bestemming te bereiken, hij wilde er wel zo goed mogelijk uitzien. Het water gaf hem nieuwe kracht.

Hij kromp ineen van schrik toen een schaduw over hem heen viel en het duurde even voor hij zich realiseerde dat die van een stenen man kwam. Een standbeeld. Het beeld staarde met bevro-

ren compassie op hem neer, met uitgestrekte handen, maar niet in staat hem te helpen. Angelo wist niet welke heilige het was en ook niet welke betekenis hij had – zelfs de naam van de kerk was hem ontschoten – maar iets in het beeld, de ernstige uitdrukking op het gezicht, de melancholieke acceptatie die uit de houding sprak, deed hem denken aan Donatello's beeld van Sint-Joris en aan de dag waarop hij zijn roeping had gevonden.

Hij was dertien en Sint-Joris had tot hem gesproken. Onhoorbaar. Angelo was geen dwaas en ook niet helderziend. Maar toch had Sint-Joris zich rechtstreeks tot hem gewend. Hij had zijn krukken bij zich gehad omdat zijn beenprothese te veel pijn deed. Het schoolreisje was vermoeiend geweest en bovendien had het toch nauwelijks zin om te proberen de andere jongens bij te houden. Pater Sebastiano had hen meegenomen naar het Palazzo del Bargello, maar Angelo was niet verder gekomen dan de ingang. Daar had hij het standbeeld gezien.

Het stond zo hoog in een alkoof dat hij er niet bij kon. Hij ging er zo dicht mogelijk onder staan en staarde met zijn hoofd achterover strak naar het beeld, terwijl Sint-Joris in een oeroude verte staarde, met een onschuld die in tegenspraak was met zijn harnas en een bravoure die niet paste bij zijn bezorgd opgetrokken wenkbrauwen. Met opengesperde ogen en een rechte rug keek hij onvervaard naar het naderende gevaar, ook al leek hij nauwelijks oud genoeg om een zwaard te kunnen hanteren. Angelo had als aan de grond genageld naar het beeld gekeken en was lang blijven staan, zonder aandacht te kunnen opbrengen voor de beroemde koepel, de fresco's en de gebrandschilderde ramen. Het enorme museum met zijn schitterende kunstvoorwerpen was gereduceerd tot dat ene standbeeld.

Nu, ruim tien jaar later, keek hij omhoog naar een beeld dat in niets leek op Donatello's beroemde creatie, maar dat hem evengoed betoverde. 'Help me, Sint-Joris,' zei hij hardop, in de hoop dat de hemel luisterde. 'Help me te aanvaarden wat er komt.'

Hij draaide zich om en strompelde terug naar de weg, die net zo oud was als Rome zelf, en voelde de ogen van de onbekende heilige op zijn vermoeide rug. Zijn gedachten keerden terug naar zijn held

en naar die namiddag toen alles opeens zo duidelijk was, toen onsterfelijkheid een beloning leek in plaats van een kwelling. Nu deed alles hem te veel pijn om te verlangen naar onsterfelijkheid. De dood klonk veel aantrekkelijker.

Op die namiddag, alweer zo lang geleden, had hij bij zijn overpeinzingen over Sint-Joris gezelschap gekregen van een man die hij pas had opgemerkt toen hij hem het verhaal achter het beeld vertelde.

‘Joris was een Romeinse soldaat, een soort aanvoerder. Hij weigerde zijn geloof in Christus op te geven, ook al werden hem goud en macht en rijkdom in het vooruitzicht gesteld als hij trouw beloofde aan de goden van het rijk. De keizer wilde hem namelijk helemaal niet doden. Hij was zeer gesteld op de jonge Joris. Maar Joris volhardde.’

Angelo had zich omgedraaid naar de man achter hem, een priester, net als pater Sebastiano, ouder dan Angelo’s vader, maar jonger dan zijn grootvader Santino. Hij was keurig gekapt en keek hem vriendelijk aan. Zijn gezicht straalde goedheid en nieuwsgierigheid uit, maar door zijn gebalde handen achter zijn rug ook ernst en nederigheid.

‘Is hij gestorven?’ had Angelo gevraagd.

‘Ja,’ had de priester ernstig geantwoord.

Dat antwoord had Angelo wel verwacht, maar toch deed het hem pijn. Hij had gehoopt dat de jonge held onoverwinnelijk was geweest.

‘Hij stierf, maar pas nadat hij de draak had verslagen,’ had de priester er vriendelijk aan toegevoegd.

Angelo had die opmerking niet begrepen. Hij had verbaasd zijn neus opgehaald en opnieuw naar het beeld gekeken en naar het enorme schild dat Sint-Joris vasthield.

‘De draak?’ had hij gevraagd. ‘Heeft hij met een draak gevochten?’

‘Het kwaad. De verleiding. Angst. De draak is het symbool van de strijd die hij met zichzelf moest voeren om trouw te blijven aan zijn God.’

Angelo had geknikt. Hij begreep precies wat de priester bedoelde. Even had geen van beiden iets gezegd, ze hadden alleen maar

rustig naar de soldaat gekeken die door een meesterhand tot leven was gewekt.

‘En hoe heet jij, jongeman?’ had de priester gevraagd.

‘Angelo,’ had hij geantwoord. ‘Angelo Bianco.’

‘Angelo, Sint-Joris leefde bijna vijftienhonderd jaar geleden en toch praten we nog steeds over hem. Dat maakt hem toch onsterfelijk, niet waar?’

Bij die gedachte sprongen de tranen in Angelo’s ogen en hij probeerde ze manhaftig weg te knippen.

‘Ja, pater,’ had hij gefluisterd. ‘Dat denk ik ook.’

‘Hij riskeerde alles en nu is hij onsterfelijk.’

Hij riskeerde alles en nu is hij onsterfelijk.

Bij de herinnering aan die dag voelde Angelo zijn maag draaien. Wat een ironie. O, wat een ongelooflijke, vreselijke ironie. Hij had ook alles geriskeerd en misschien had hij daardoor het enige verloren waarvoor hij zijn onsterfelijkheid had willen opgeven.

Vanuit het oosten kroop de dageraad dichterbij en toen Angelo eindelijk voor de poort van de Santa Cecilia stond, viel een vaal licht op de torenspitsen en klokkentorens van de Eeuwige Stad. De klokken sloegen voor de *lauden*, alsof ze hem verwelkomden, maar Angelo kon niet anders dan zich aan de hekken vastklampen en bidden dat Eva als door een wonder binnen op hem wachtte.

Zo vond moeder Francesca hem een paar minuten later, hangend tegen het hek alsof hij daar door de handlangers van de duivel was neergesmaakt. Ze moest hebben gedacht dat hij dood was, aangezien ze een kreet van afschuw slaakte, een kruisteken sloeg en wegrende om hulp te halen. Angelo was te moe om haar gerust te stellen.

Tussen zijn gezwollen oogleden door herkende hij Mario Sonino, die zijn polsslagen controleerde en bevelen riep naar een paar andere mensen, die hem naar binnen droegen.

‘Het is niet veilig.’ Angelo had de grootste moeite met praten. Mario was niet veilig buiten het hek. Mario was niet veilig *binnen* het hek.

‘Iemand zou je kunnen zien,’ probeerde Angelo hem te waarschuwen, maar de woorden kwamen onverstaanbaar van zijn lippen.

‘Breng hem naar boven, naar Eva’s kamer!’ beval Mario.

‘Waar is Eva?’ Die vraag kostte Angelo de grootste moeite, maar hij moest het weten.

Niemand zei iets. Ze droegen hem snel de trappen op en Angelo kreunde toen zijn ribben tegen de beweging protesteerden. Voorzichtig werd hij op het bed van Eva gelegd en meteen voelde hij zich omringd door haar geur.

‘Eva?’ vroeg hij opnieuw, maar nu harder. Hij tuurde door het oog dat niet helemaal dichtzat en probeerde iets te zien, maar alles was vervormd en iedereen was vreemd stil.

‘We hebben haar al drie dagen niet gezien, Angelo,’ zei Mario eindelijk. ‘De Duitsers hebben haar meegenomen.’

24 maart 1944

Via Tasso

Bekentenis: mijn naam is Batsheva Rosselli en niet Eva Bianco. Ik ben Joods. Angelo Bianco is niet mijn broer, maar een priester die me alleen probeerde te beschermen voor de plek waar ik nu toch terechtgekomen ben.

Ik leerde Angelo kennen toen hij nog een kind was. Net als ik. Een kind met de ogen van iemand die te vaak teleurgesteld is geweest. Na zijn aankomst in Italië zei hij de eerste tijd geen woord. Hij keek alleen maar. Ik dacht dat hij zo deed omdat hij uit Amerika kwam, omdat hij ons niet verstond. Als ik terugdenk aan hoe ik toen mijn best deed en heel hard tegen hem praatte, alsof er iets met zijn oren was, moet ik lachen. Ik danste om hem heen, speelde viool voor hem en zong kinderliedjes, alleen maar om hem aan het lachen te krijgen. Als dat lukte, omhelsde ik hem en kuste hem op zijn wangen. Er was niets mis met zijn oren of zijn begrip. Hij begreep me perfect. Hij luisterde gewoon. Keek. Leerde.

Van Camillo, mijn o zo geduldige vader, moest ik hem met rust laten, maar dat kon ik niet. Dat kon ik gewoon niet. Ik realiseer me nu dat dat nog steeds zo is. Ik danste jarenlang om hem heen in een poging zijn aandacht te vangen, hem te zien glimlachen. Alles wat ik wilde, was bij hem zijn, van hem houden, aardig gevonden worden. Ik was toen al opstandig, probeerde de angst op afstand te houden, al wist ik dat toen nog niet. Opstandigheid is altijd mijn grootste vriend geweest. En soms mijn grootste vijand. Opstandig zijn hoorde bij mij en leed net als ik pijn, maar zorgde

er ook voor dat ik nooit opgaf. Toen mijn angst groter werd dan mijn redenen om te vechten, gaf mijn opstandigheid me mijn vechtlust terug.

Mijn vader zei ooit tegen me dat we op aarde zijn om te leren. God wil dat we alles wat het leven ons leert in ons opnemen en dat we het geleerde daarna teruggeven aan God en aan de mensheid. Maar om te leren, moeten we leven. En soms moeten we vechten om te kunnen leven.

Dit is mijn offer. Dit zijn de lessen die ik heb geleerd, de kleine daden van opstandigheid die me in leven hebben gehouden en de liefde die mijn hoop voedde toen hoop het enige was wat ik nog had.

Eva Rosselli

1929

1

Florence

‘Santino heeft een kleinzoon. Wist je dat?’ vroeg Eva’s vader.

‘Heeft opa een kleinzoon?’ vroeg Eva verbaasd.

‘Ja. Opa. Ook al is hij niet echt je *nonno*. Dat weet je toch?’

‘Hij is mijn *nonno* omdat hij zo veel van me houdt,’ verklaarde Eva nuffig.

‘Ja, maar hij is niet mijn vader en hij was ook niet je moeders vader. En dus is hij niet je grootvader,’ legde haar vader rustig uit.

‘Dat weet ik toch, *babbo*,’ antwoordde Eva geërgerd, ook al wist ze niet waarom ze erop doorging. ‘En dus is Fabia ook niet mijn grootmoeder.’ Het zo hardop te zeggen voelde bijna als verraad.

‘Inderdaad. Santino en Fabia hadden een zoon, moet je weten. Als jongeman verliet hij Florence om naar Amerika te gaan, omdat hij dacht daar meer mogelijkheden te hebben. Hij is er getrouwd met een Amerikaans meisje en samen hebben ze een zoontje gekregen.’

‘Hoe oud is hij?’

‘Elf of twaalf. Een paar jaar ouder dan jij.’

‘Hoe heet hij?’

‘Angelo, net als zijn vader, geloof ik, maar, lieve Batsheva, wil je nu even luisteren en me niet meer onderbreken?’ Eva’s *babbo* gebruikte haar lange doopnaam alleen als hij ongeduldig werd en daarom luisterde ze en hield ze haar mond.

‘Angelo’s moeder is overleden,’ zei hij bedroefd.